

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ**

Стахів І. М.

ЛЕКЦІЯ № 10

Обігові кошти

з навчальної дисципліни

Фінанси та фінанси підприємств

спеціальність: 073 Менеджмент

(шифр і назва спеціальності)

Опорний конспект лекції з дисципліни «Фінанси та фінанси підприємств» для студентів спеціальності 073 Менеджмент

VII с. (денна, заочна форми навчання)

Тема 10. Обігові кошти.

1. Сутність обігових коштів підприємств. Роль обігових коштів в забезпеченні кругообігу коштів. Організація обігових коштів. Склад і структура обігових коштів.
2. Класифікація обігових коштів. Необхідність визначення потреби в обігових коштах підприємства. Нестача та надлишок обігових коштів; причини їх виникнення. Поняття норм і нормативів обігових коштів. Методи нормування.
3. Нормування обігових коштів для створення виробничих запасів. Розрахунок нормативу обігових коштів економічним методом. Показники використання оборотних активів.

Обігові кошти (оборотний капітал) — це кошти, витрачені на придбання чи виготовлення оборотних активів підприємства, які необхідні для забезпечення на підприємстві безперервності процесу виробництва і реалізації продукції й отримання прибутку.

Оборотні (обігові) активи — це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи підприємства, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців із дати складання балансу підприємства.

До оборотних активів підприємства належать: запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів; залишки незавершеного виробництва; запаси готової продукції; поточна дебіторська заборгованість; поточні фінансові інвестиції; грошові кошти та їх еквіваленти; витрати майбутніх періодів; інші види оборотних активів.

Оборотні активи використовуються в основній, операційній, іншій звичайній та надзвичайній діяльності суб'єктів господарювання.

Обігові кошти підприємства класифікують за такими основними ознаками:

а) за джерелами формування:

- власні обігові кошти;
- залучені обігові кошти;

б) за участю в процесі виробництва і реалізації продукції:

- оборотні фонди;
- фонди обігу;

в) за способом обґрунтування потреби:

- нормовані обігові кошти;
- ненормовані обігові кошти.

На рисунку 6.1. зображено склад і розміщення оборотних коштів.

Питома вага вартості окремих складових обігових коштів підприємства у загальній їх вартості характеризує їхню структуру. Структура обігових коштів має свої особливості на підприємствах різних галузей економіки держави. Для забезпечення ефективності функціонування кожного підприємства важливо визначити і встановити оптимальний склад та структуру його обігових коштів.

Формування обігових коштів підприємства має ґрунтуватися на таких основних принципах: самостійне розпорядження своїми обіговими коштами; визначення оптимальної потреби обігових коштів через їх нормування; використання раціональних джерел фінансування обігових коштів; контроль і аналіз ефективності використання обігових коштів для прискорення їх обертання.

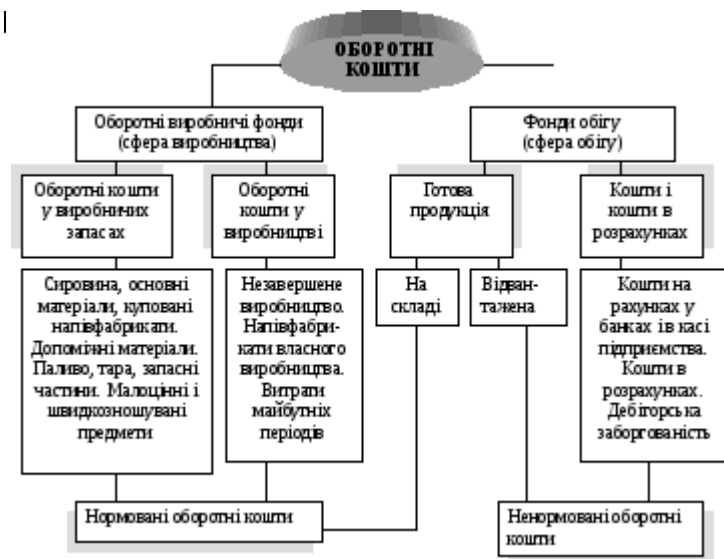

Рис. 6.1. Склад і розміщення оборотних коштів

2. Організація обігових коштів та джерела їх формування

Обігові активи, що є основним елементом матеріальної основи процесу виробництва, певним чином впливають на його перебіг. Якщо виробництво забезпечене в достатній кількості необхідними елементами

обігових активів – воно працює, як правило, ефективно. Ефективно в цьому випадку використовуються й самі активи.

Управління обіговими коштами – це встановлення обсягів запасів і витрат у розмірах, які забезпечують безперервність процесу виробництва, оптимізації складу та структури обігових активів і джерел їх формування з метою підвищення ефективності їх використання й ефективності виробництва загалом.

Установлення на підприємствах необхідного складу та структури обігових коштів, визначення їх потреб і джерел формування, а також контролю за зберіганням й ефективністю їх використання називається **організацією обігових коштів**.

Організація обігових коштів повинна будуватись на принципах, наведених на рисунку 6.2.

Система організації обігових коштів підприємства передбачає Надання самостійності підприємству щодо розпорядження, управління

оперативна самостійність у використанні обігових коштів

Визначення планової потреби і розміщення

оптимальний розмір для ритмічної роботи підприємства

Коригування нормативів із урахуванням умов господарювання

зміна на ринку цін, форм розрахунків тощо

Формування раціональної системи фінансування

власні, залучені та інші джерела фінансування

Здійснення контролю за використанням обігових коштів

ефективність використання коштів підприємством

Рис. 6.2. Організація обігових коштів

Підприємства формують обігові кошти за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів. До власних джерел фінансування обігових коштів належать статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, резервний капітал, цільові фонди, нерозподілений прибуток, сталі пасиви тощо.

У період створення підприємства обігові кошти формуються за рахунок частки коштів його статутного (пайового, акціонерного) капіталу. В процесі експлуатації обігові кошти підприємства поповнюються з таких власних джерел фінансування, як: нерозподілений прибуток, дотації, субсидії тощо, а також коштів, які можна порівнювати до власних, — цільове фінансування, сталі пасиви.

Із власних джерел формують мінімальну частину обігових коштів підприємства.

У процесі виробничо-господарської діяльності підприємства виникає потреба в залученні додаткових фінансових ресурсів для фінансування його тимчасових витрат у зв'язку із сезонністю виробництва, збільшенням обсягу виробництва і реалізації продукції, розширенням її асортименту, зміною умов розрахунків із постачальниками та покупцями тощо. У таких випадках підприємство поповнює обігові кошти за рахунок залучених джерел фінансування, до яких належать короткотермінові кредити банків (строком до одного року), комерційні кредити, інші види кредиторської заборгованості, у тому числі й оформлені виданими векселями.

Застосування різних джерел фінансування обігових коштів впливає на швидкість їх обертання, на витрати підприємства та його фінансові результати.

Методи обґрунтування потреби підприємства в обігових коштах

Нормальне функціонування підприємства можливе тільки за умови оптимального співвідношення складових його оборотного капіталу. Ефективне функціонування обігових коштів забезпечується через їх нормування.

Нормування обігових коштів — це визначення мінімальної їх потреби для створення запасів оборотних активів, необхідних для забезпечення нормальної і безперебійної діяльності підприємства.

У практиці використовують два методи визначення потреби в обігових коштах: прямий та економічний. *Суть прямого методу* полягає в тому, що норматив потреби за кожним видом обігових коштів визначають з урахуванням усіх особливостей діяльності підприємства (умов і термінів постачання запасів, кількості постачальників, організації процесу виробництва продукції, умов її реалізації тощо).

У разі застосування *економічного методу* потребу в обігових коштах розраховують шляхом коригування нормативів обігових коштів, обчислених раніше прямим методом.

Міністерством фінансів України встановлено Типовий порядок обчислення норм запасів товарно-матеріальних цінностей для державних підприємств та організацій, який передбачає нормування обігових коштів для створення виробничих запасів, у незавершеному виробництві, у витратах майбутніх періодів, для створення запасів готової продукції.

Нормування обігових коштів для створення виробничих запасів

До складу виробничих запасів належать: сировина, основні матеріали, паливо, куповані напівфабрикати, комплектуючі частини тощо.

Норматив виробничих запасів (*Нвз*) розраховують за формулою

$$N_{вз} = O_{вз} \times T_{вз},$$

де *Oвз* – одноденне витрачання виробничих запасів за окремими їх видами (статтями), у грн.;

Tвз – норма запасу обігових коштів за окремими їх видами у днях.

Розмір одноденного витрачання виробничих запасів (Овз) обчислюють діленням обсягу їх витрачання в четвертому кварталі планового року згідно з кошторисом виробництва на 90 (90 – середня кількість днів у кварталі):

$$Oвз = 3/90,$$

де 3 – обсяг витрачання виробничих запасів у четвертому кварталі планового року, грн.

Норма запасу обігових коштів ($Tвз$) складається з таких елементів: транспортний запас, підготовчий запас, технологічний запас, поточний (складський) запас, гарантійний (страховий) запас.

Транспортний запас ($Tз$) – це різниця між часом перебування вантажу в дорозі від постачальника до споживача та часом поштового пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і опрацювання банком.

Якщо запаси надходять від різних постачальників, то розраховують середньозважену величину запасу. За умови одночасного надходження товарних документів і виробничих запасів транспортний запас не визначають.

Підготовчий запас ($Tпід$) – це час для прийняття, розвантажування, сортування та складування виробничих запасів.

Технологічний запас ($Tтех$) – це час на виконання підготовчих операцій (витримання, подрібнення виробничих запасів тощо), якщо вони не є складовою виробничого циклу.

Поточний запас ($Tпот$) залежить від частоти і рівномірності обсягів поставок виробничих запасів. Його тривалість приймають у розмірі 50% від середнього (фактичного або планового) інтервалу між окремими поставками виробничих запасів, за їх видами. Середню тривалість інтервалу між поставками розраховують методом середньозваженої величини з урахуванням обсягів поставок.

Гарантійний (страховий) запас ($Tг$) – це запас для запобігання перебоєм у постачанні виробничих запасів. Гарантійний запас ($7г$) приймають у розмірі 50% від поточного запасу виробничих запасів.

Норму виробничих запасів визначають за формулою

$$T_{вз} = T_{пзв} + T_{тех} + T_{ном} + T_z.$$

Норматив обігових коштів для *тари* обчислюють як добуток норми вартості тари на 1000 грн. товарної продукції, вираженої в гривнях, на плановий обсяг товарної продукції за гуртовими цінами.

Норматив обігових коштів у *запасних частинах* для ремонтів машин та обладнання визначають множенням норми вартості запасних частин на 1000 грн. діючого обладнання на загальну вартість діючих машин і обладнання підприємства у плановому періоді.

Нормування обігових коштів у незавершеному виробництві

Норматив обігових коштів для фінансування витрат у незавершеному виробництві розраховують за показниками одноденних витрат у незавершеному виробництві, тривалості виробничого циклу та коефіцієнта наростання витрат у незавершеному виробництві за формулою

$$N_{нв} = O_{нв} \times T_{вц} \times K_{зв},$$

де $O_{нв}$ — одноденні витрати в незавершеному виробництві за планом, грн;

$T_{вц}$ — тривалість виробничого циклу у днях;

$K_{зв}$ — коефіцієнт зростання витрат у незавершеному виробництві.

Планові одноденні витрати в незавершеному виробництві ($O_{нв}$) обчислюють діленням виробничої собівартості валової продукції підприємства (C_v) у четвертому кварталі планового року на 90:

$$O_{нв} = C_v / 90.$$

Тривалість виробничого циклу ($T_{вц}$) визначають на основі аналізу технологічних карт на виконання виробничих процесів, необхідних для виготовлення продукції. Тривалість виробничого циклу включає тривалість оброблення деталей, їх транспортування, перерв між окремими операціями, передавання готової продукції на склад. Часто середньозважений показник тривалості виробничого циклу обчислюють за певною кількістю однорідних виробів.

Коефіцієнт зростання витрат ($K_{зв}$) характеризує ступінь готовності виробів у незавершеному виробництві. За рівномірного розподілу витрат $K_{зв}$ розраховують за формулою

$$K_{зв} = (B_1 + 0,5B_2)/(B_1 + B_2),$$

де B_1 – одноразові витрати на початку виробничого циклу, грн.;

B_2 – наступні витрати в незавершеному виробництві, які включають у собівартість продукції, грн.

Нормування обігових коштів у витратах майбутніх періодів

Норматив обігових коштів у витратах майбутніх періодів ($H_{вмп}$) обчислюють як алгебраїчну суму витрат майбутніх періодів на початок планового періоду, витрат майбутніх періодів у плановому році та витрат майбутніх періодів, які будуть уключені в собівартість продукції планового року, за формулою

$$H_{вмп} = B_n + B_k - B_c,$$

де B_n – сума коштів, які вкладені у витрати майбутніх періодів на початок планового року, грн.;

B_k – витрати майбутніх періодів, передбачені кошторисом у плановому році, грн.;

B_c – витрати майбутніх періодів, які згідно з кошторисом будуть уключені в собівартість продукції у плановому році, грн.

Нормування обігових коштів для створення запасів готової продукції

Норматив обігових коштів для створення запасів готової продукції ($H_{гп}$) обчислюють за формулою

$$H_{гп} = O_{гп} \times T_{гп},$$

де $O_{гп}$ – одноденний випуск товарної продукції у четвертому кварталі планового року за виробничою собівартістю, грн.;

$T_{гп}$ — норма запасу обігових коштів для готової продукції у днях.

Норма запасу обігових коштів для готової продукції $\{T_{zn}\}$ становить суму витрат часу на комплектування готової продукції для поставки (T_k), часу на упакування продукції (T_y), часу на оформлення і здавання платіжних документів у банк (T_o):

$$T_{zn} = T_k + T_y + T_o.$$

Сукупний норматив обігових коштів підприємства на плановий рік визначається підсумовуванням нормативів за кожною статтею нормованих обігових коштів. Порівнюючи сукупний плановий норматив обігових коштів із фактичною їх наявністю на початок планового періоду, обчислюють обсяг приросту (зменшення) суми обігових коштів підприємства у плановому періоді. Ці дані використовуються для складання фінансового плану. У фінансовому плані визначають джерела фінансування приросту нормативу обігових коштів підприємства.

Показники ефективності використання обігових коштів підприємства

Фінансові результати і фінансовий стан підприємства залежать від обсягу, структури та ефективності використання його обігових коштів. Ефективність використання обігових коштів підприємства оцінюють за показниками, суть яких розкрито нижче.

Загальна сума обігових коштів (сума оборотного капіталу) підприємства (Z), що дорівнює сумі значень другого та третього розділів активу бухгалтерського балансу підприємства.

Сума власних обігових коштів (власний оборотний капітал) підприємства ($Z_{вл}$), яку розраховують за даними бухгалтерського балансу підприємства як різницю між його поточними (оборотними) активами (р. II активу + р. III активу) і поточними (короткостроковими) зобов'язаннями (р. IV пасиву + р. V пасиву). Сума власних обігових коштів підприємства характеризує їх обсяг, сформований за рахунок власних фінансових ресурсів підприємства.

Швидкість обертання обігових коштів (O) у днях характеризує тривалість одного оборту. Швидкість обертання обігових коштів обчислюють за формулою

$$O = (Z_{с} \times D) / P,$$

де Zc – середні залишки обігових коштів підприємства, грн.;

D – тривалість періоду, за яким обчислюють швидкість обертання обігових коштів, днів;

P – обсяг реалізованої підприємством продукції протягом періоду, за який визначають швидкість обертання обігових коштів, грн.

Коефіцієнт обертання обігових коштів (Ko) розраховують за формулою

$$Ko = P/Zc.$$

Коефіцієнт обертання характеризує кількість обертів обігових коштів підприємства за звітний період.

Сума вивільнення обігових коштів за рахунок прискорення їх обертання (ΔZc), яку визначають за формулою

$$\Delta Zc = \Delta O \times Po,$$

де ΔO – зміна швидкості обертання обігових коштів (у днях) у періоді, який аналізують порівняно з базовим або звітним періодом, дні;

Po – одноденний обсяг реалізації продукції у періоді, який аналізують, грн.

Коефіцієнт завантаження обігових коштів (Kz) визначають діленням середніх залишків обігових коштів підприємства за певний період часу до обсягу реалізованої за цей період часу продукції:

$$Kz = Zc/P.$$

Коефіцієнт завантаження характеризує суму обігових коштів на 1 грн. реалізованої підприємством продукції.

Коефіцієнт ефективності обігових коштів обчислюють діленням прибутку підприємства від реалізації продукції за певний період часу до середнього залишку його обігових коштів за цей же період:

$$Ke = \Pi/Zc,$$

де Π – прибуток підприємства від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг за період, який аналізують, грн.

Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами (Квл) розраховують діленням суми власних обігових коштів (Звл) на загальну суму обігових коштів підприємства (З):

$$Квл = Звл / З.$$